

УДК 330.341.1:332.14

Н. М. ВНУКОВА

ДЕРЖАВНА ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА ІННОВАЦІЙНОГО КЛАСТЕРНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто перспективи впровадження промислових кластерів в умовах транскордонного співробітництва на рівні євро регіонів. Визначено сучасні передумови формування сприятливого бізнес-середовища для розвитку кластерних ініціатив. Надано результати низки заходів упровадження кластерного руху в євро регіоні “Слобожанщина”.

The prospects of introduction of industrial clusters are considered in the conditions of a-cross-border cooperation at the level of euro regions. Certainly modern conditions of forming of favorable business environment for development cluster them initiatives. The results of row of measures of introduction cluster motion in the euro region “Slobozhanschina” are given in article.

В умовах глобальних інтеграційних процесів конкуренція існує в більш реальній формі між промисловцями різних країн, тому необхідно винайти ефективні шляхи для визначення порівняльних позицій розвитку транскордонних територій. Парламентські слухання “Про інтенсифікацію співробітництва з Європейським Союзом у рамках євро регіонів та перспективи транскордонного співробітництва”, які відбулися 16 травня 2007 р. у Верховній Раді України, визначили основні проблеми транскордонного співробітництва і створили основу для прийняття подальших рішень щодо перспектив їх розвитку [4].

В Україні існує сім євро регіонів, зокрема, три з Росією – “Слобожанщина”, “Ярославна” і “Дніпро”. На території перших проживає кожний третій мешканець країни, отже, розвиток євро регіонів є національною стратегією.

2004 р. було прийнято базовий Закон України “Про транскордонне співробітництво” [1], який визначив євро регіон як організаційну форму співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюють відповідно до дво- або багатосторонніх угод транскордонне співробітництво.

Основною метою цієї діяльності є розвиток соціально-економічних, науково-технічних, екологічних та інших зв'язків між суб'єктами та учасниками транскордонного співробітництва. Завданнями постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1819, яка затвердила Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007 – 2010 рр. [7], є розвиток промислового виробництва у створених на державному кордоні євро регіонах, зокрема через упровадження бізнес-мереж.

Єврорегіон “Слобожанщина” спільно з Представництвом Державного Комітету України з питань регуляторної політики і підприємництва в Харківській області та ВАТ “Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва” започаткували 2007 р. у Харкові “Кластерні ініціативи єврорегіону “Слобожанщина” [5; 6].

Кабінет Міністрів України на виконання заходів щодо реалізації Стратегії національної безпеки України на 2008 р. передбачив розробку проекту Національної стратегії формування і розвитку транскордонних кластерів. Прикладом реалізації кластерних ініціатив єврорегіону “Карпати” у сфері промислового виробництва є швейцарсько-український проект розвитку лісового господарства в Закарпатті, який було представлено на Міжнародній конференції, присвяченій можливостям міжнародної співпраці у формуванні лісових кластерів та дерев’яного домобудування 26 березня 2009 р. у м. Ужгород.

Метою роботи є розробка теоретичних підходів до формування державної промислової політики інноваційного кластерного управління єврорегіонального розвитку.

Формування державної промислової політики відзначається початком нового етапу транскордонного співробітництва, особливо з розвитку бізнес-мереж відповідно до заходів Державної програми, що супроводжують реалізацію спільних українсько-російських проектів у промисловій сфері, які базуються на концепції приватно-державного партнерства, побратимських відносинах між територіями різних держав.

На думку М. Портера [15], в сучасній економіці, особливо в умовах глобалізації, традиційний розподіл економіки на сектори або галузі втрачає свою актуальність. На перше місце виходять кластери – системи взаємозв’язків підприємств і організацій. Як класичні приклади прийнято приводити технологічний кластер у Силіконовій долині США, взуттєвий кластер в Італії. Кластерний підхід здатний змінити зміст державної промислової політики, яка спрямована не на підтримку окремих підприємств і галузей, а на розвиток взаємин між постачальниками і споживачами, між кінцевими споживачами і виробниками, між виробниками і урядовими інститутами. Це вимагає певної перебудови апарату державного управління, зміни менталітету органів місцевого самоврядування, пошуку механізмів територіального принципу забезпечення розвитку мереж. В українсько-російських відносинах існують аналоги кластерних утворень, наприклад, навколо таких галузей промисловості, як хімічна, нафтогазова, машинобудування та ін.

На прикладі інших держав можна побачити повну кластеризацію фінської та скандинавської промисловості. Ключові промислові кластери існують у Німеччині та Франції, що сприяло зростанню зайнятості, інвестицій і прискорило впровадження інновацій в національну економіку.

У Посібнику з кластерного розвитку ЄС [9] відзначається, що в Харкові можна виділити кластер з машинобудування. Таке твердження підкреслює ознаку промислового регіону.

Кластер як добровільне партнерське об'єднання за територіальною ознакою виробників товарів і послуг з постачальниками та іншими інститутами спрямоване на одержання індивідуальної чи сукупної економічної вигоди на основі комплексного задоволення своїх виробничих вимог та запитів споживача. Кластери забезпечують шлях до фінансової свободи через синергію об'єднання для оптимального використання переваг кожної з транскордонних територій.

Ознаки кластера, пов'язані з географічною близькістю, наявністю сталих виробничих і комерційних зв'язків, загальною метою підвищення якості життя надають формуванню євро регіону важливого змісту і базу для розвитку. В Україні існує достатньо прикладів кластерного руху, але їхнім головним недоліком є недовикористання системних ознак побудови кластерів.

Саме розвиток нових економічних систем, заснованих на кластерному аналізі, є корисним і ефективним напрямом, що розширює портфель аналітичних методів дослідження промислового регіонального розвитку [10].

Кластери – це такі об'єднання підприємств різних галузей, які не зливаються в єдину структуру, а співпрацюють у межах спільної стратегії розвитку [11]. Це дозволяє об'єднувати значні ресурси промисловості для створення конкурентоспроможних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках. Критерії кластера в широкому розумінні включають географічну близькість, існування взаємопов'язаних структур або асоціативних утворень, наявність спільної мети, а також усіх видів зв'язків.

Євро регіон “Слобожанщина” відповідає цим критеріям, отже, він може розглядатися як кластер, що має певне підтвердження щодо останніх домовленостей зі створення об'єднаної ринкової інфраструктури разом із реалізацією спільних українсько-російських проектів, наприклад у сфері будівництва. Це створює реальні передумови для впровадження промислових кластерних ініціатив. Інноваційна спроможність у світовому досвіді розвитку кластерів має значний вплив на одержання позитивних результатів.

Поява кластерів, побудованих на регіональній спеціалізації, сприяла конкурентоспроможності Європи. На одній із конференцій в Ужгороді підприємці та промисловці дійшли згоди, що саме прикордонне співробітництво може стати початком українського економічного прориву [8].

Більшість економістів відзначають, що території, на яких складаються кластери, стають лідерами інтернаціональної економіки, яка виразно представлена в євро регіоні “Слобожанщина”. Промисловий розвиток на міждержавному рівні є одним із важливих аспектів підвищення конкурентоспроможності України і збереження її виробничої системи при вступі до СОТ. При цьому держава не тільки сприяє формуванню кластерів, але й сама стає їх учасником.

Застосування механізмів адаптації моделі кластерів до середовища України дасть можливість створити умови для продуктивної співпраці трьох секторів – влади, промисловості та ринкової інфраструктури, зокрема, вищих навчальних закладів [2].

Перспективи співпраці в промисловості в євро регіонах мають базуватися на реалізації концепції приватно-державного партнерства, використанні

встановлених відносин у різних сферах між територіями різних держав, автономізації фінансово-організаційного забезпечення виробництва, збереженні національного товаровиробника в умовах глобалізації. Приклад державницького підходу до ефективного становлення кластерів подано в Данії, яка з населенням 5,3 млн осіб, площею – 43 тис. км² за три роки підготовки і реалізації державного проекту кластеризації мала 40 % підприємств країни, які забезпечували 60 % експорту.

Прикладами створення бізнес-мереж у Росії можуть бути авіакосмічні кластери в Москві і Самарі, інформаційно-телекомунікаційний кластер у Москві, харчові кластери в Москві, Санкт-Петербурзі і Белгородській області, суднобудівельний кластер у Санкт-Петербурзі та ін. В Україні з 1998 р. реалізується програма “Поділля Перший”, в рамках якої в Хмельницькій області створено і діють перші регіональні кластери: швейних підприємств, сільськогосподарських і переробних підприємств, а також кластер будівельних компаній і виробників будматеріалів. Їх функціонування привело до позитивних структурних змін в інвестиційному кліматі регіону.

Важливою відмінною рисою кластера є його інноваційна спрямованість. Національним пріоритетом конкурентоспроможності 2001 р. у США було зміцнення регіональних інноваційних кластерів. Державна промислова інноваційна політика повинна використовувати бюджетні та податкові механізми, забезпечувати інвестування в освіту, створювати потужну інфраструктуру швидкого впровадження інновацій. Кластерний підхід створює основу для нових форм економіки знань. Промислова політика з орієнтацією на кластери та дистанційні мережеві технології стимулює виникнення нових завдань транскордонного розвитку.

У світовій практиці склалися основні форми стимулювання малих інноваційних підприємств, зокрема у кластерних промислових системах як пряме фінансування, надання позик, зокрема без виплати відсотків, цільові дотації на науково-дослідницькі розробки, створення фондів впровадження інновацій, зниження та відстрочення державного мита для винахідників, фізичних осіб та ін.

Аналіз існуючого досвіду реалізації кластерів в Україні довів, що вони мають суттєвий недолік у відсутності сучасних технологій інноваційного забезпечення їх діяльності, особливо це стосується транскордонного співробітництва, яке потребує нових рішень в умовах глобалізації та вступу України до СОТ. Ініціаторами створення та координації діяльності кластерів на прикладі євро регіонів виступають фонди підтримки підприємництва та громадські організації, які володіють досвідом взаємодії з органами влади, координації дій учасників. Досліджено декілька типів кластерів: регіонально обмежені форми економічної діяльності усередині споріднених секторів; вертикальні виробничі ланцюжки у нешироких сферах діяльності; галузі з різних видів виробничої діяльності з високим рівнем агрегації [12].

Для формування стратегії розвитку транскордонних інноваційних форм промислової політики найкраще використати третій тип, який перспективно може застосовувати грид-технології. Є інша точка зору [3], коли ефективність інноваційного

кластероутворення забезпечують вертикальні зв'язки, які формують мережі стійких відносин між усіма учасниками кластера.

У світовій практиці набули поширення класифікації кластерів за різними ознаками. Ці класифікації дають загальне уявлення про структуру і функціональне призначення кластерів, що може використовуватися для аналізу тенденцій розвитку кластеризації і запозичення передового досвіду. А. Маркусен виділив чотири класи кластерів залежно від вхідних у них типів фірм і організацій: географічно сконцентровані середні і малі підприємства; домінування великих підприємств; провідна роль філій іноземних компаній; створення державних кластерів [13].

В умовах фінансово-економічної кризи обговорення впровадження останнього типу превалює на одному із сегментів банківському ринку.

К. Наувелесом виділено мега-кластери [14]. Саме для розвитку євро регіонів цей тип є найбільш прийнятним, тому що використання бінарних можливостей транскордонних промислових кластерів значно підсилює можливості розвитку територій при державній підтримці, що відбувається в умовах вступу України у СОТ, де не допускають допомогу держави власному товаровиробнику, але його підтримка непрямим чином, а саме за допомогою кластеризації у світовій практиці, навпаки, заохочується.

Кластерні ініціативи найефективніше розвиваються саме на регіональному рівні, створюючи умови для їх конкуренції. Як довело дослідження, проблемою інноваційного розвитку малих промислових підприємств є не їх розмір, а відсутність ефективних зв'язків. Принцип довіри стає все більш значущим у формуванні будь-яких кластерів, тому частина державної промислової політики має бути спрямована на посилення принципу фідучіарності у відносинах між суб'єктами промислового інноваційного кластеру.

Урядові рішення та дії Міністерства регіонального розвитку та будівництва України стосовно євро регіонального розвою можна розглядати як суттєві зрушення у зміні підходів до впровадження принципів СОТ в Україні та реалізації принципів нової програми ЄС "Східне партнерство".

В умовах глобальних інтеграційних процесів концепція конкуренції заміщується концепцією партнерства в більш реальній формі між підприємствами різних країн і вимагає пошуку інноваційних шляхів для визначення порівняльних позицій розвитку транскордонних територій. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р. визначає умови для соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів на сучасній технологічній основі.

Для євро регіона "Слобожанщина" важливий широкий досвід Росії з впровадження кластерних ініціатив, зокрема за рішеннями Міжрегіонального економічного форуму "Самарська ініціатива: кластерна політика – основа інноваційного розвитку національної економіки", які мають суттєвий вплив на можливість кластеризації транскордонної промисловості.

Побудова базових основ концепції інноваційного кластерного управління сприятиме покращанню інвестиційного клімату прикордонних регіонів та прискорення подолання негативних тенденцій у зовнішній торгівлі.

Література:

1. Про транскордонне співробітництво : Закон України // Уряд. кур'єр. – 2004. – № 146. – С. 18.
2. Білик Р. Р. Впровадження кластерних моделей у природно-ресурсному секторі регіону / Р. Р. Білик // Стратегічний розвиток регіону – економічне зростання та інтеграція : матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці : ЧТЕІ КНТЕУ, 2006. – Ч. II. – С. 204–207.
3. Біттнер О. Транскордонному співробітництву міцніти / О. Біттнер // Уряд. кур'єр. – 2007. – № 86. – С. 4.
4. Бондаренко В. Малые предприятия в системе кластеров / В. Бондаренко // Бизнес для всех. – 2005. – № 35. – Режим доступу : <http://www.businesspress.ru>
5. Внукова Н. Услуги банков как обеспечение кластерных инициатив трансграничного сотрудничества / Н. Внукова // Банкир. – 2007. – № 1. – С. 56.
6. Внукова Н. М. Фінансові послуги в кластерних ініціативах транскордонного співробітництва / Н. М. Внукова // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : КНТЕУ, 2007. – С. 54–56.
7. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2007 – 2010 роки : постанова Кабінету Міністрів України // Уряд. кур'єр. – 2007. – № 8. – С. 23–24.
8. Кожемяко І. Невичерпні резерви прикордонного співробітництва / І. Кожемяко // Уряд. кур'єр. – 2006. – № 234. – С. 7.
9. Посібник з кластерного розвитку. – К. : Консорціум GFA, 2006. – 38 с.
10. Развитие эффективной рыночной экономики в регионах на основе производственных промышленных кластеров (мировой и национальный опыт) : матеріали Второй Всеукр. конф. – Севастополь : ТПП, 2007. – 118 с.
11. Соколовська І. П. Кластерна стратегія розвитку бізнесу: світовий досвід та практика в Україні / І. П. Соколовська // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : КНТЕУ, 2007. – С. 241–242.
12. Цихан Т. В. Кластерная теория экономического развития / Т. В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5. – Режим доступу : <http://www.subcontract.ru>
13. Markusen A. Sticky laces in slippery space: the political economy of postward fats-growth regions / A. Markusen // Working paper. – 1994. – № 79. (New Brunswick, New Jersey: Center for Urban Policy Research).
14. Nauwelaers C. Clusters and cluster policies: elements for European Benchmarking (the case of Flanders and Wallonia) / C. Nauwelaers / MERIT working paper: University of Maastricht, 2003.
15. Porter M. E. On Competition / M. E. Porter. – Harvard Business Review Book, 1998. – 485 p.

Надійшла до редколегії 23.04.2009 р.